

Yttrande från Europeiska ekonomiska och sociala kommittén om Att inte låta någon hamna på efterkälken vid genomförandet av Agenda 2030 för hållbar utveckling

(yttrande på eget initiativ)

(2020/C 47/05)

Föredragande: **Peter SCHMIDT**

Medföredragande: **Lutz RIBBE**

Beslut av EESK:s plenarförsamling	21.2.2019
Rättslig grund	Artikel 32.2 i arbetsordningen Yttrande på eget initiativ
Ansvariga sektioner	Sektionen för jordbruk, landsbygdsutveckling och miljö Sektionen för sysselsättning, sociala frågor och medborgarna
Antagande vid plenarsessionen	31.10.2019
Plenarsession nr	547
Resultat av omröstningen (för/emot/nedlagda röster)	159/21/16

1. Slutsatser och rekommendationer

1.1 FN:s mål för hållbar utveckling banar väg för en bättre och mer hållbar framtid för alla. I centrum för målen för hållbar utveckling står ett åtagande att säkerställa att "ingen hamnar på efterkälken genom att först nå ut till dem som ligger längst efter" i övergången till en hållbar och motståndskraftig utveckling, och att inget mål ska anses ha uppnåtts förrän det har uppnåtts för alla.

1.2 EESK anser att man bör ta itu med sociala frågor i full samordning med miljöfrågor och ekonomiska frågor. Genomförandet av målen för hållbar utveckling i EU förutsätter att man införlivar den sociala dimensionen med de ekonomiska och miljömässiga dimensionerna av hållbarhet, så att man åstadkommer ett systembyte och övervinner det förhärskande silotänkandet i EU:s nuvarande strategier. Värdet av att fastställa åtgärder och politik genom Agenda 2030:s flerdimensionella lins kan inte förnekas. Det kommer att vara absolut avgörande att ta itu med den sociala frågan när man genomför denna agenda.

1.3 Jämfört med de miljömässiga och ekonomiska dimensionerna har sociala frågor och regional sammanhållning hittills setts mer som separata politikområden än som en verkligt integrerad del av hållbarhetspolitiken. Det som definierar den sociala dimensionen i en heltäckande hållbarhetspolitik är inte bara att den bygger vidare på den traditionella socialpolitiken (såsom bättre trygghetsförmåner), utan att den har större inverkan på rättvisa och deltagande i ekonomin – till förmån för människor och regioner.

1.4 Omställningen till en hållbar, koldioxidneutral och resurseffektiv ekonomi kräver genomgripande förändringar i vårt samhälle och vår ekonomi. Dessa förändringar medför möjligheter men även risker. Att inte låta någon hamna på efterkälken innebär att alla medborgare och särskilt de som ligger längre efter har en verklig chans att ta vara på möjligheterna och är väl förberedda för att hantera riskerna. Detta kräver en aktiv politik. I detta sammanhang behöver man ta särskild hänsyn till de mest utsatta grupperna i samhället såväl som till de mest missgynnade regionerna och territorierna.

1.5 Att inte låta någon hamna på efterkälken innebär i synnerhet att man återigen ger egenmakt åt så många människor som möjligt så att de kan spela en positiv roll som aktiva medborgare, genom att maximera tillgången till investeringar, nya livsstilar, konsumtionsmönster och hållbar teknik för alla människor, grupper och regioner under omställningsprocessens gång. Omställningen till hållbarhet kan och får inte vara något som bestäms uppifrån, utan kan enbart lyckas om den bygger på ett brett stöd från och ett aktivt deltagande av alla.

1.6 För att uppnå genomförandet av målen för hållbar utveckling och inte låta någon hamna på efterkälken uppmanar EESK Europeiska kommissionen, Europaparlamentet, rådet och medlemsstaterna att

- inrätta en **uropeisk grön och social giv** som en del av en övergripande **EU-strategi för hållbar utveckling fram till 2050** som verkligen är frikopplad från överanvändning av naturresurser och vars centrala syfte skulle vara att öka medborgarnas välmående; EESK välkomnar att den nya kommissionen avser att sätta en europeisk grön giv, men insisterar på att denna bör inkludera de sociala dimensionerna,
- göra en systematisk bedömning av de potentiella negativa/positiva **bieffekterna av omställningen på Europas befolkning (i synnerhet fattiga och utsatta grupper) och struktursvaga regioner** samt bättre förstå de **intergenerationella drivkrafterna bakom hållbarhet och bristande jämlikhet**,
- skapa lämpliga **styrningsstrukturer och styrningsverktyg** för att genomföra målen för hållbar utveckling och den europeiska gröna och sociala given, t.ex. med hjälp av den **europeiska planeringsperioden**, bättre lagstiftning och den fleråriga budgetramen, inklusive Sammanhållningsfonden och de sociala fonderna, för att driva på omvandlingen,
- utveckla en bredare förståelse av den "rättvisa omställningen" (bortom kol) och fullt ut genomföra den **europeiska pelaren för sociala rättigheter till stöd för denna**, samtidigt som man driver på reformer av omfördelningssystemen (**skräddarsydd beskattning, socialt skydd samt hållbara och sociala investeringar**) liksom balans mellan arbetsliv och privatliv samt jämställdhet,
- säkerställa **lika tillgång samt lika möjligheter när det gäller lämplig utbildning** för alla,
- **övertvinna hinder för ett aktivt deltagande** av medborgare som inte har det nödvändiga finansiella och sociala kapitalet, den nödvändiga kunskapen och informationen, eller tillgång till möjligheter,
- införa **politik som både gynnar medborgarna och skyddar miljön**, t.ex. luftföroreningsplaner som prioriterar utsatta grupper, en grön politik för subventionerade bostäder osv.,
- främja en **social ekonomi och delningsekonomi** inom ramen för omställningen till hållbarhet (t.ex. kompetens, cirkulär ekonomi, energiomställning, främjande av kooperativ),
- **tillhandahålla stöd till små och medelstora företag** så att de kan lyckas med omställningen och uppnå en hållbar konkurrenskraft, genom bättre tillgång till kompetens, finansiering, innovation och teknik,
- stärka skapandet av arbetstillfällen av hög kvalitet,
- utforma en strategi för att **säkerställa att inte bara städer utan också landsbygdssamhällen** blir mer inkluderande, motståndskraftiga och hållbara,
- stärka **klimatekologin och klimatanpassningen** i Europa för att bekämpa ökenspridning och åtgärda vattenbrist och avfolkning,
- ge **ungdomar och framtida generationer** en verklig röst och se till att de räknas i beslutsfattandet om hållbarhet,
- främja en **hållbar handelspolitik** som internaliserar handelns positiva och negativa sociala och miljömässiga externa effekter.

2. Inledning

2.1 Under alltför lång tid har hållbarhetens sociala dimension inte beaktats tillräckligt, varken globalt eller i EU. Jämfört med de miljömässiga och ekonomiska dimensionerna har sociala frågor och regional sammanhållning hittills setts mer som separata politikområden än som en verkligt integrerad del av hållbarhetspolitiken, samtidigt som en utbredd social ojämlikhet och regionala obalanser kvarstår i Europa och håller på att förvärras på vissa platser. Hittills har politiken låtit människor, grupper och regioner hamna på efterkälken, i det att man inte bara har underlåtit att respektera planetens gränser utan också de grundläggande sociala behoven hos betydande delar av EU:s befolkning. EU hålls ofta ansvarigt för de gapande klyftorna mellan vad som utlovas i sammanhållnings- och socialpolitiken och vad som sker i verkligheten.

2.2 De ökande positiva och negativa kopplingarna mellan ekonomiska, sociala och ekologiska utmaningar varken kan eller får ignoreras. Den senaste tidens protester över hela Europa bör inte ses som att allmänheten i stort signalerar att de helt och hållet förkastar reformer. De uttrycker snarare en fruktan hos många människor som redan är missnöjda med sin nuvarande situation och som nu även är rädda för att de nödvändiga omställningar som ligger framför dem – till exempel i riktning mot en koldioxidneutral ekonomi – återigen kommer att ske på deras bekostnad.

2.3 En ny politisk ram för hållbar utveckling måste därför analysera bristerna i den nuvarande icke hållbara politiken och leda till en ny grön och social giv som på ett meningsfullt sätt bemöter människors oro genom praktiska lösningar. En rättvis fördelning av bördorna och fördelarna är första steget mot att uppnå största möjliga acceptans och stöd av allmänheten för dessa samhällsåtgärder. Om människor deltar i omställningen på ett positivt sätt kommer det att minska risken för ännu större missnöje, motstånd eller politisk uppgivenhet, t.ex. att man avstår från att rösta. Det finns inget tvivel om att bristande deltagande bidrar till en förskjutning i riktning mot extremism, populism, rasism och nationalism i vårt samhälle, något som nu kan ses i många EU-medlemsstater.

2.4 Vi kan inte lösa den ekologiska krisen förrän den sociala dimensionen beaktas, och vice versa. Vi behöver en samhällsdebatt för att acceptera att den sociala dimensionen måste rankas minst lika högt som de ekonomiska och miljömässiga dimensionerna.

2.5 Kommittén upprepar att principen om att inte låta någon hamna på efterkälken varken kan eller får bli en fråga som enbart berör enskilda individers särskilda bekymmer och deras ekonomiska situation och omständigheter ⁽¹⁾. Det handlar också om hushåll, samhällen, regioner, sektorer och minoriteter som hamnar på efterkälken och känner sig övergivna – t.ex. när samhällstjänster stängs ned eller försämras, och t.o.m. väsentliga tjänster inte finns att tillgå eller är oöverkomliga (det handlar inte bara om pengar). Det börjar med fysisk infrastruktur (transport, telekommunikationer och internet) och påverkar därefter utbildning, vård och social omsorg samt fritidsaktiviteter, liksom förvaltningstjänster, brottsbekämpande myndigheter, polis osv.

2.6 Att inte låta någon hamna på efterkälken innebär att man återigen ger människor egenmakt som aktiva medborgare genom att maximera insynen och människors, grupper och regioners delaktighet i omställningsprocessen.

2.7 Att inte lämna någon på efterkälken sträcker sig dessutom till framtida generationer, i linje med definitionen av hållbar utveckling i Brundtlandkommissionens rapport ⁽²⁾. EESK anser att EU:s nuvarande politiska ram och ekonomi ger ungdomar och framtida generationer dålig valuta för pengarna, och välkomnar att i synnerhet ungdomar nu tydligt ger uttryck för sin oro, t.ex. genom rörelsen "Fredagar för framtiden".

2.8 Eftersom människor måste uppmuntras till att oförväget möta den kommande omvandlingsprocessen måste politiska ledare på alla nivåer blåsa nytt liv i principen om att "inte låta någon hamna på efterkälken". Detta beror på att omvandling innebär förändringar – och långtifrån alla kommer att bli vinnare under övergången till hållbarhet. Det är därför lika fel som oförståndigt att endast tala om situationer som gagnar alla. Även om samhället kommer att gynnas i stort, kommer kostnaderna och fördelarna inte att fördelas lika utan politiska insatser för att se till att ingen hamnar på efterkälken.

⁽¹⁾ EESK:s yttrande om "Övergången till en mer hållbar europeisk framtid" (EUT C 81, 2.3.2018, s. 44).

⁽²⁾ Brundtlandrapporten "Our Common Future".

3. Oroande trender rörande den sociala och miljömässiga ojämlikheten i Europa

3.1 Europa har en mycket hög mänsklig utvecklingsnivå och medborgarnas förväntade livslängd hör till de högsta i världen. Europa har dock fortfarande en lång väg kvar när det gäller att uppnå den sociala dimensionen av målen för hållbar utveckling. Enligt de senaste tillgängliga uppgifterna från Eurostat ⁽³⁾ löpte 109,2 miljoner människor, eller 21,7 % av EU:s befolkning, risk att hamna i fattigdom eller social utestängning år 2018. Barn och minoritetsgrupper löpte störst risk. Den allvarliga materiella fattigdomen, ett absolut mått på fattigdom, har minskat sedan 2008 från 8,5 % till 5,8 % av EU:s befolkning år 2018 ⁽⁴⁾, men ligger fortfarande långt från Europa 2020-målet.

3.2 Procentandelen kvinnor som förvärvsarbetar är endast 67,5 % ⁽⁵⁾, jämfört med 73 % av männen (endast 55 % av kvinnor som har tre eller fler barn förvärvsarbetar, jämfört med 85 % av männen) ⁽⁶⁾; 32 % av kvinnorna arbetar deltid ⁽⁷⁾, jämfört med endast 8 % av männen. År 2017 var kvinnors bruttotimlön i genomsnitt 16 % lägre än männens i EU på grund av en kombination av stereotyper, segregering i utbildningen och på arbetsmarknaden, det faktum att de flesta chefs- och ledningsbefattningar innehas av män, längre perioder av bortavaro från arbetsmarknaden, obetalt omsorgsansvar och lönediskriminering ⁽⁸⁾. Bristen på (barn)omsorg är fortsatt en viktig orsak till att kvinnor inte förvärvsarbetar. En av tre kvinnor som står utanför arbetskraften (31,7 %) angav att detta berodde på omsorgsansvar, jämfört med endast 4,6 % av männen utanför arbetskraften. Löneklyftan mellan könen ökar under karriärens lopp och under hela livet, vilket leder till en hisnande pensionsklyfta mellan könen på 39 %, och fattigdomsklyftan mellan könen är som högst i den äldsta åldersgruppen (65 eller äldre) ⁽⁹⁾.

3.3 Skillnaderna i fråga om förmögenhet är ännu större: 10 % av de rikaste hushållen äger 50 % av de totala tillgångarna, medan de fattigaste 40 % endast äger drygt 3 % ⁽¹⁰⁾. Inkomstandelen för de fattigaste 40 % av befolkningen när det gäller total disponibel inkomst per konsumtionsenhet har stabiliserat sig på en låg nivå och nådde 21,1 % år 2017 (Eurostat SDG 2019). Det finns även stora ojämlikheter i inkomstfördelningen i EU: år 2016 hade de översta 20 % av befolkningen (med de högsta inkomsterna) 5,2 gånger så stor inkomst som de lägsta 20 % ⁽¹¹⁾.

3.4 De fattiga har också blivit fattigare: fattigdomens djup eller allvarlighetsgrad (dvs. hur långt under gränsen för fattigdomsrisk inkomsten ligger för de människor som riskerar att drabbas av fattigdom) för EU som helhet under 2016 var 25 %. Detta betyder att hälften av de som lever under fattigdomsgränsen låg minst 25 % under den relevanta gränsen för fattigdomsrisk ⁽¹²⁾.

3.5 Enligt de (ofullständiga) bevis som finns att tillgå tenderar låginkomsthushåll att leva i mindre hälsosamma omgivningar än hushåll med högre inkomst och att omfattas av flera källor till utsatthet. Fattigare hushåll står också inför större utmaningar när det gäller att ha råd med energi och mobilitet ⁽¹³⁾. Det finns ingen jämlikhet mellan EU:s medborgare när det gäller utsatthet för föroreningar eller andra miljöfaror ⁽¹⁴⁾.

3.6 Samtidigt som de ekonomiska skillnaderna mellan EU-länderna har minskat med tiden är skillnaderna mellan medlemsstaterna stora ⁽¹⁵⁾, eftersom den befolkning som riskerar att drabbas av fattigdom kan variera från 32,8 % (Bulgarien) till 12,2 % (Tjeckien) ⁽¹⁶⁾. Det finns en variation på 25,8 % i hushållens disponibla inkomst över hela EU, där de högre nivåerna finns i de norra och västra länderna och de lägre i de östra och södra länderna. Det finns också stora skillnader mellan medlemsstaterna när det gäller andelen arbetslösa och hur utbredd den allvarliga materiella fattigdomen är ⁽¹⁷⁾. Överlag riskerar 64,9 % av den arbetslösa befolkningen i EU att drabbas av fattigdom, med en variation från 81,8 % i Tyskland till 51,5 % i Polen ⁽¹⁸⁾.

3.7 Ojämlikheten är ett resultat av vår nuvarande ekonomiska situation. Nedsippringsteorin om en tillväxt som skulle gynna alla lika mycket avspeglar inte verkligheten i Europa: det är onekligen så att alla inte har dragit fördel av EU:s tillväxt på samma sätt, och att hushåll med högre inkomst har gynnats mycket mer än de fattigaste 40 % av befolkningen. Många kämpar för att klara sig, medan huvuddelen av det välstånd vi alla bidrar till att skapa kommer en mycket liten grupp till godo.

⁽³⁾ <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/10163468/3-16102019-CP-EN.pdf/edc3178f-ae3e-9973-f147-b839ee522578>

⁽⁴⁾ Se fotnot 3.

⁽⁵⁾ Se ovan.

⁽⁶⁾ <https://eige.europa.eu/publications/poverty-gender-and-intersecting-inequalities-in-the-eu>

⁽⁷⁾ Eurostat.

⁽⁸⁾ https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality/equal-pay/gender-pay-gap-situation-eu_en

⁽⁹⁾ <https://www.equalpayday.be/europa/>; Eurostat.

⁽¹⁰⁾ OECD, Understanding the Socio-Economic Divide in Europe, Background Report, 2017.

⁽¹¹⁾ Income inequality in the EU, Eurostat, 2016.

⁽¹²⁾ "What is poverty – Poverty facts and trends", EAPN 2016.

⁽¹³⁾ 30x30 Actions for a Sustainable Europe, #Think2030 Action Plan, IEEP.

⁽¹⁴⁾ EEA (2018).

⁽¹⁵⁾ Eurostat 2019.

⁽¹⁶⁾ Se fotnot 3.

⁽¹⁷⁾ ESPAS 2019; Eurostat 2019.

⁽¹⁸⁾ Eurostat 2018.

4. De olikartade följderna av omställningen till hållbarhet

4.1 Omställningen till hållbarhet följer inte endast av nödvändigheten att ta hand om våra naturresurser med större omsorg och ansvar, utan det finns också alltför bevis för den ekonomiska potentialen. Den globala marknaden för koldioxidsnåla varor och tjänster växer redan snabbt. En del av de arbetstillfällena som skapas inom den koldioxidsnåla ekonomin finns i regioner och sektorer i vilka det sedan årtionden har underinvesterats. En mer cirkulär ekonomi kommer att bidra till resurseffektiviteten, minska den negativa inverkan på miljön och öka sysselsättningen, bl.a. genom en omlokalisering av verksamheter tillbaka till Europa och inom medlemsstaterna, inklusive till missgynnade områden. I en studie som nyligen genomförts uppskattas det att nettosysselsättningen kommer att öka med omkring 650 000–700 000 arbetstillfällen senast 2030 som en följd av politiken för en cirkulär ekonomi⁽¹⁹⁾. Vi bör se till att alla människor får tillgång till dem och att de är högkvalitativa arbetstillfällen. Fram till 2030 förväntas omställningen till en klimatneutral ekonomi skapa ytterligare 1,2 miljoner arbetstillfällen i EU utöver de 12 miljoner nya arbetstillfällen som redan förväntades. Omställningen skulle kunna mildra den pågående polarisering av arbeten som följer av automatisering och digitalisering genom att även skapa arbeten i mellanskiktet av löne- och kompetensfördelningsskalan, i synnerhet inom bygg- och tillverkningssektorn⁽²⁰⁾. Alla sektorer kommer att påverkas, men mycket mer omfattande omvälvningar förväntas i fordonsindustrin och inom jordbruket.

4.2 Trots detta fortsätter vi att se enorma konkurrensnedvridningar, eftersom vår marknadsekonomi befintliga ramar inte kan förhindra att naturresurser slösas bort, förorenas eller förstörs. Dessa snedvridningar sker inte bara på bekostnad av miljön, utan förhindrar också ett snabbt ibruktage av nya och hållbara ekonomiska alternativ. De existerar både inom Europa och internationellt. Det får inom varken inre marknadspolitiken eller handelspolitiken finnas konkurrensfördelar att tillskansa sig genom att agera ansvarslöst med människors välmående eller plundra naturresurser. EESK välkomnar därför att kommissionens nya ordförande till exempel har uppmanat till införandet av en gränsskatt på koldioxid, under förutsättning att denna ordning utformas för att påskynda omställningen till hållbarhet och för att uppnå större social rättvisa. Som en stabil långsiktig lösning anser EESK att det är viktigt att EU strävar efter global koldioxidprissättning.

4.3 Skattesystemen i EU:s medlemsstater är problematiska såtillvida att de till övervägande del förlitar sig på beskattning av arbete. Miljökatter utgjorde endast 6,3 % av de totala skatteintäkterna under 2016, medan beskattningen av arbete utgjorde 49,8 %. En holistisk strategi för skattereformer som är anpassad till målen för hållbar utveckling skulle kunna flytta inriktningen bort från arbete till skatter på överdriven förmögenhet, konsumtion, förorening eller digitalisering⁽²¹⁾. En sådan omställning skulle behöva beakta de växande inkomstskillnaderna i Europa såväl som sambandet mellan inkomstnivåer och koldioxidavtryck. Miljökatterna måste utformas så att man säkerställer en beteendeförändring hos de största användarna samtidigt som man minimerar den negativa inverkan på ojämlikheten i fråga om inkomster och tillgångar. Att avskaffa subventionerna för fossila energiresurser, införa koldioxidprissättning och tilldela respektive intäkter till utveckling av kollektivtrafik skulle till exempel kunna ha en gynnsam inverkan på inkomstskillnader och sociala resultat.

4.4 EU kommer bara att ha trovärdighet att agera som en global ledare rörande hållbarhet om Europa gör sina läxor i detta avseende. Detta är för det första en förutsättning för att man ska kunna dra nytta av de snabbt växande framtida marknaderna, t.ex. på områdena cirkulär ekonomi, grön teknik, bioteknik och hållbar finansiering. Samtidigt bidrar ett åtagande om hållbarhet på global nivå till att uppnå EU:s politiska mål på andra områden (såsom åtgärdande av orsakerna till migration, en rättvis världshandel och minskat beroende av oljerika länder ur ett utrikespolitiskt perspektiv).

4.5 Omställningen till hållbarhet kräver dock mycket stora offentliga och privata investeringar eller stora utgifter när det gäller varaktiga konsumtionsvaror som kommer att betala sig på sikt – på hushålls- och företags- såväl som på kommun-, region- och landsnivå. Den avgörande frågan för social hållbarhet är vem som kan investera eller lägga ut dessa pengar. Denna fråga avgör vem som drar nytta av de fastställda ekonomiska fördelarna – och vem som inte gör det. Den sociala hållbarheten är i fara om

— endast stora företag kan investera och små och medelstora företag inte kan det,

— nystartade företag inte har någon tillgång till den hållbara ekonomins framtida marknader,

— endast den offentliga sektorn i rika snarare än i strukturellt svaga regioner har tillräckliga budgetmedel för att hållbarhetsanpassa sin infrastruktur,

⁽¹⁹⁾ "Impacts of circular economy policies on the labour market", rapport för Europeiska kommissionen av Cambridge Econometrics, Trinomics och ICF, maj 2018.

⁽²⁰⁾ ESDE 2019.

⁽²¹⁾ EESK:s yttrande om "Hållbara sociala skydds- och trygghetssystem i den digitala tidsåldern" (EUT C 129, 11.4.2018, s. 7).

— (och detta är det viktigaste) människor som har lägre inkomst och mindre ekonomiska resurser, lägre utbildning och mindre kunskaper, som är mindre attraktiva som bankkunder och som har lägre socialt kapital och mindre förtroende inte har eller inte anser sig ha några verkliga möjligheter att investera eller förändra sina konsumtionsmönster i riktning mot hållbarhet. I ett sådant scenario är de enda som gynnas av omställningen till hållbarhet de som redan har det bra. Den sociala ojämlikheten och de sociala orättvisorna skulle då öka jämte de regionala skillnaderna.

4.6 Det som definierar den sociala hållbarheten är inte huruvida den bygger vidare på den traditionella socialpolitiken (såsom bättre trygghetsförmåner), utan huruvida den ger mer jämlika möjligheter till deltagande i ekonomin. I detta syfte måste små och medelstora företag, nystartade företag, den offentliga sektorn i struktursvaga regioner och framför allt medborgarna (i synnerhet de mest utsatta) ges möjlighet att aktivt delta i omställningen till hållbarhet. I detta sammanhang måste ytterligare faktorer, såsom kön, individuella förmågor och ålder, beaktas eftersom de kan förvärra den befintliga ojämlikheten i Europa.

4.7 Omställningens territoriella inverkan måste också tas med i beräkningen. Globalt sett kommer 67 % av alla människor att bo i städer år 2050. I Europa förväntas urbaniseringsgraden nå 80 %. Inte alla medborgare belastar miljön lika hårt, och utvecklingen av politiska åtgärder behöver avspeglade detta på lämpligt sätt. Till exempel uppgår Londonbornas utsläpp till drygt hälften av genomsnittet i Förenade kungariket⁽²²⁾. Samtidigt spelar dock landsbygdsbor ofta en viktig roll när det gäller att tillhandahålla och vidmakthålla ekosystemtjänster. Därför bör landsbygdsområden och småstäder samt EU:s yttersta randområden inte glömmas bort utan göras delaktiga i omställningen.

5. Strategiska handlingsområden – på väg mot lösningar

5.1 En vanlig strategi i politiken för hållbar utveckling är att använda sig av ekonomiska incitament för att uppmuntra till ett miljömässigt önskvärt beteende och/eller straffbelägga beteenden som skadar miljön. När det gäller prissättningen av koldioxid är till exempel den underliggande övertygelsen att marknadspriset bör spegla kostnaden för koldioxidutsläppen. Denna strategi kan generaliseras för alla externa effekter på den naturliga miljön som ska tas med i beräkningen genom prisinternalisering. Strategin med internalisering av de externa effekterna är populär eftersom den utlovar en hög ändamålsenlighet och effektivitet och är förenlig med marknadsekonomins grundläggande begrepp.

5.2 Lyckligtvis har kommissionen börjat ta strategin att internalisera externa effekter på större allvar, och har till exempel erkänt att förnybar energi missgynnas så länge de fossila resursernas externa kostnader inte fullt ut avspeglas i marknadspriset⁽²³⁾ och försökt genomföra principen om att förorenaren betalar⁽²⁴⁾ i transportsektorn. Dessa strategier förenar den ekologiska med den ekonomiska dimensionen av hållbarhet, men de införlivar inte den sociala dimensionen. Vi behöver ge alla samhällsgrupper och intressenter en ram som ger dem en rimlig chans att producera och konsumera på ett hållbart sätt. Annars kommer små och medelstora företag att förlora sin konkurrenskraft, struktursvaga regioner kommer att bli ännu svagare och människor som är socialt eller individuellt missgynnade kommer att ha ännu färre möjligheter att ta del av samhällets välstånd.

5.3 En hållbarhetsstrategi som enbart förlitar sig på en marknad där helst alla externa effekter internaliseras är därför inte tillräcklig eftersom den inte automatiskt leder till hållbara resultat för samhället. Förutom att internalisera externa effekter behöver en politik som även främjar social hållbarhet ha ett bredare synsätt. Befintliga barriärer som hindrar enskilda individer, sociala grupper, kooperativ, vissa företag eller den offentliga sektorn från att delta i hållbar utveckling måste avlägsnas.

5.4 Omställningen till hållbarhet kommer att vara särskilt avgörande i vissa sektorer, såsom livsmedel, transport, bostäder och energi. Tre exempel från energisektorn illustrerar denna poäng särskilt tydligt:

— Ett högre koldioxidpris ökar kostnaden för el, såvida den inte produceras helt koldioxidfritt. Detta gör egenproduktion av el från förnybara källor, såsom solenergi (i framtiden främjad genom användning av ellagring) mer attraktiv. Prosumtion är logiskt ur ett miljömässigt och ekonomiskt hållbarhetsperspektiv. De som bor i egna hem eller som driver större företag och äger tillräckligt stora (tak)ytor har dock mycket större möjligheter att dra nytta av prosumtionen. För hyresgäster eller små hantverksföretag är det däremot antingen svårare eller till och med objektivt omöjligt att bli prosumenter. Därför blir el dyrare och dyrare för dem, samtidigt som egenproducenter kan spara pengar och betala av sina investeringar samtidigt som de under vissa omständigheter till och med får pengar av skattebetalarna. Detta ökar den sociala ojämlikheten och småföretagens konkurrensnackdelar. Mycket likartade problem finns även i uppvärmningssektorn.

⁽²²⁾ IIED.

⁽²³⁾ Meddelande från kommissionen – Riktlinjer för statligt stöd till miljöskydd och energi för 2014–2020 (EUT C 200, 28.6.2014, s. 1).

⁽²⁴⁾ Vitboken "Färdplan för ett gemensamt europeiskt transportområde – ett konkurrenskraftigt och resurseffektivt transportsystem" (COM(2011) 144 final).

- Ett högre koldioxidpris gör även fossila bränslen dyra. Kostnaden för att köpa en elbil tas med andra ord igen snabbare. Detta kräver dock finansiell likviditet eller åtminstone kreditvärdighet. Enskilda, eller till och med småföretag, som inte har detta har inte förutsättningar att köpa en elbil och måste därför bära det högre priset för bensin. Ett annat alternativ, åtminstone i storstäder, är kollektivtrafik eller cykling. Men det är inte ett realistiskt alternativ i många landsbygdsområden. Resultatet är att vi inte bara stöter på samma problem som med el och uppvärmning, också den regionala sammanhållningen sätts under ytterligare press.
- Avslutningsvis är det bästa sättet att faktiskt uppmuntra utvecklingen av den cirkulära ekonomin troligtvis att göra konsumtionen av råvaror dyrare, t.ex. genom styrning via moms. Industrins eller handelns undvikande eller återvinning av råvaror kräver dock ofta förhåndsinvesteringar i utrustning och teknik, vilket återigen skulle gynna stora företag till nackdel för små och medelstora företag.

5.5 Dessa exempel visar att – hur motiverat det än är att främja förnybar energi, e-mobilitet och den cirkulära ekonomin genom att göra utsläpp eller råvaror dyrare – den sociala hållbarheten kommer att bli lidande om detta är den enda strategin. Den behöver stödjas av initiativ som är särskilt inriktade på missgynnade marknadsdeltagares situation och åtminstone kompenserar för deras nackdelar. Ren kompensation är dock ofta inte tillräckligt för att göra framsteg när det gäller social hållbarhet. På vissa platser måste de missgynnade faktiskt få bättre möjligheter än andra.

5.6 I detta sammanhang beror till exempel deltagandet i energiomställningen även på utbildning och kunskap om potentiella åtgärder, så det är av avgörande betydelse att hjälpa människor att förbättra sitt förtroende rörande medverkan i aktiviteter som leder till större deltagande i hållbar utveckling. Utan detta kan de hinder som skapas av administrativa förfaranden och byråkrati bli än mer betungande. Att ändra infrastrukturen förtjänar också uppmärksamhet.

5.7 Ett annat strategiskt handlingsområde är kvalifikation, utbildning, vägledning och hjälp. Omställningen till en klimatneutral ekonomi kommer att ha en stor inverkan på kompetensbehoven. Det finns ett trängande behov av att investera i humankapital (utbildning, fortbildning, livslångt lärande) för att ge nuvarande och framtida generationer de nödvändiga färdigheterna i grön och digital teknik. Skolor och universitet bör ha särskilda läroplaner för hållbar utveckling för att även främja arbetsplatsförlagt lärande som återspeglar situationen på arbetsmarknaderna. Att investera i omskolning och kompetenshöjning av befolkningen är helt centralt för att ingen ska hamna på efterkälken.

5.8 Sociala transfereringar (som t.ex. finansieras av s.k. progressiv beskattning och innovativa skatter såsom skatten på finansiella transaktioner) är lika viktiga. Arbetets föränderliga natur på grund av tekniska förändringar kommer att göra frågan om nya rättigheter, såsom en tillräcklig inkomst för alla, till en central debattfråga under nästa period med fullt deltagande av arbetsmarknadens parter. Det kommer att bli viktigt att se till att dessa rättigheters utformning bidrar till snarare än förhindrar hållbarheten.

5.9 Socialpolitiken har varit omedveten om miljöutmaningarna. I Europeiska socialfonden behandlas till exempel inte klimatförändringarna, och endast uppskattningsvis 7 % av medlen har tilldelats en koldioxidsnål och klimattålig ekonomi genom reformer av utbildningssystem, anpassning av kompetenser och kvalifikationer, kompetenshöjning av arbetskraften och skapande av nya arbetstillfällen⁽²⁵⁾. Dessutom innebär den bristande samstämmigheten mellan de politiska ramarna att kompromisser, synergier och behovet av kompletterande åtgärder antingen saknas i debatten eller är svåra att bedöma på grund av en brist på anpassade data, verktyg eller processer.

5.10 För att underlätta ett paradigmskifte bort från kompensations- och begränsningsinsatser i efterhand i riktning mot att ge socialt missgynnade människor i strukturellt missgynnade regioner egenmakt att själva utveckla nedifrån-och-upp-projekt och gradvis skapa sant hållbara och inkluderande ekonomiska modeller som bygger på deltagande⁽²⁶⁾, behövs mer specifikt följande beståndsdelar:

- En garanterad tillräcklig inkomst till dem som behöver det.
- Garanterad tillgång till stöd genom mikrofinansiering eller offentliga lån för människor som har låga kreditbetyg ur privata bankers synvinkel.
- Stöd för egenförsörjning (särskilt för samhällen), till exempel på områdena energi, bostäder och jordbruk, som kan anta olika strukturella former inom ramen för den sociala ekonomin, i synnerhet kooperativ.

⁽²⁵⁾ Baldock, David och Charveriat, Céline. 2018. I rapporten kallas dessa data "own calculations based on Ricardo (2017). Climate mainstreaming in the EU Budget: preparing for the next MFF"

⁽²⁶⁾ EESK:s yttrande om "Nya hållbara ekonomiska modeller" (EUT C 81, 2.3.2018, s. 57).

- Minskade administrativa hinder för dessa aktörer.
- Uppsökande rättslig och teknisk rådgivning.
- Förstärkta offentliga investeringar i infrastruktur och sociala investeringar.

6. Rollen för den europeiska pelaren för sociala rättigheter i hållbarhetssammanhang

6.1 Den europeiska pelaren för sociala rättigheter, som proklamerades av EU i november 2017, är ett särskilt verktyg för att möta de sociala utmaningar som EU står inför, eftersom den ger uttryck för principer och rättigheter som är grundläggande för rättvisa och välfungerande arbetsmarknader och välfärdssystem i 2000-talets Europa. Den handlar om att tillhandahålla nya och effektivare rättigheter för alla medborgare på grundval av 20 nyckelprinciper som indelas i tre kategorier: i) lika möjligheter och tillgång till arbetsmarknaden, ii) rättvisa arbetsvillkor samt iii) socialt skydd och social inkludering för alla.

6.2 Genomförandet av den europeiska pelaren för sociala rättigheter kräver en stabil finansieringsgrund och investeringar. Å ena sidan bör nästa fleråriga budgetram säkerställa den finansiering som behövs, och å den andra kan sociala investeringar underlättas genom en hänvisning till en "gyllene regel" ⁽²⁷⁾ för offentliga investeringar med sociala och miljömässiga mål. Lämpliga skattepolitiska åtgärder, inklusive effektiva åtgärder mot skattebedrägerier, skatteflykt och aggressiv skatteplanering, bör göra det möjligt för medlemsstaterna och EU att mobilisera ytterligare medel för att bidra till finansieringen av den sociala pelaren ⁽²⁸⁾ och målen för hållbar utveckling. Investeringar från den privata sektorn kan också komplettera de offentliga utgifterna/investeringarna på vissa områden, men bör omfattas av specifika och tydliga kriterier som säkerställer en tillräcklig social avkastning till nytta för allmänheten ⁽²⁹⁾.

6.3 Även om de 17 målen för hållbar utveckling och de 20 rättigheterna och principerna i den europeiska pelaren för sociala rättigheter har mycket gemensamt, har inget förslag hittills lagts fram för hur man ska skapa användbara synergier mellan de båda. Detta skulle kunna göras genom att man börjar förbättra den sociala resultattavlans 14 indikatorer så att de bättre stämmer överens med de 20 rättigheterna och principerna i den europeiska pelaren för sociala rättigheter och målen för hållbar utveckling. På grundval av en utökad och mer detaljerad uppsättning gemensamma indikatorer bör kommissionen också lansera en strategi för att på ett bättre sätt kombinera dessa båda viktiga verktyg för sociala och miljömässiga framsteg, samtidigt som man undviker förvirrande överlappningar. Webbplatsen www.inequalityin.eu ⁽³⁰⁾ är ett bra exempel på ett verktyg som mäter inkomster och miljöparametrar som indikatorer på livskvalitet i medlemsstaterna.

6.4 Det pågår en debatt om hur man ska operationalisera begreppet "rättvis omställning" i Europa. Aktiva arbetsmarknadspolitiska åtgärder bör bidra till att underlätta omställningen särskilt till koldioxidsnåla arbetstillfällen (t.ex. utbildning och hjälp till arbetssökande) och öka arbetstagarnas deltagande, liksom betalningarna för miljötjänster, till stöd för missgynnade grupper under omställningen ⁽³¹⁾.

Bryssel den 31 oktober 2019.

Luca JAHIER
Europeiska ekonomiska och sociala kommitténs
ordförande

⁽²⁷⁾ EUT C 227, 28.6.2018, s. 1, punkt 1.6; EUT C 197, 8.6.2018, s. 33, punkterna 1.8 och 3.6; EUT C 327, 12.11.2013, s. 11; EUT C 227, 28.6.2018, s. 95, punkt 1.4; EUT C 226, 16.7.2014, s. 21; EUT C 262, 25.7.2018, s. 1, punkt 3.14 och EUT C 190, 5.6.2019, s. 24, punkt 1.8; ECO/498 (se sidorna 113 i detta nummer av EUT).

⁽²⁸⁾ EUT C 262, 25.7.2018, s. 1, punkt 1.6.

⁽²⁹⁾ EUT C 262, 25.7.2018, s. 1, punkt 1.4.

⁽³⁰⁾ <https://www.inequalityin.eu>

⁽³¹⁾ IFS nämner ILO:s riktlinjer för en rättvis omställning.